

מסורת הש"ס
 א. בכורות נב, ושם סומנו מקבילות.
 ב. ראה בכורות נה, ובמסומן שם.
 ג. בכורות נב, ושם סומנו מקבילות. וראה גיטין כה, א.
 ד. משנה תמורה ל, א. ילקי"ש תורה תתקלד.
 ה. ב"ק עז, ב, עח, א. חולין לה, א. בכורות יב, א. נדה מא, א. תוי"כ ויקרא כב, כז (בשינוי). ילקי"ש תורה תלו. שם תרמג. שם תרנ. שם תרפא (כל העינין). שם תשפב.

גרסות

לכתחילה בכתיב ועוד: **בתחילה**.
ואם אמרת ברוב כתיב וכן בש"מ ובב"ב: **ואי אמרת**.
חד ומשהו בכתיב: **חד זוזא ומשהו**.
והאי משהו יש בכתיב: **בכל חד וחד דהאי משהו**.
משיך ואתי בכתיב: **שייך ואתי בכולה**.
חוץ מן כלאים במשניות ועוד: **חוץ מן הכלאים**.
והיתום במשניות ועוד: **שנשחטה** במשניות ועוד: **או ששחטה**.
שנשחטה וכן הגיעו בדפוסים החדשים, ויש בכתיב: **או ששחטה**.

ומעירים: **ואזדא** [והזדן] ר' יוחנן לטעמיה [לטעמו]. לשיטתו בענין זה, שאין אומרים בחלוקת ירושה, ש"יש ברירה" וכל אחד מן האחים זכה בחלקו הראוי לו מתחילה. **שאמר ר' אסי אמר ר' יוחנן**: האחין שחלקו בינם את ירושת אביהם — לקוחות הן, כאילו קנו זה מזה את חלקם, ולכן מחזירין זה לזה **ביובל** את השדות שקיבלו. ואין אומרים "יש ברירה", שמתברר למפרע שכל אחד קיבל את חלקו הראוי לו מתחילה בירושת אביו, ומעירים: **וצריכי [וצריכין] שני הדברים** להיאמר, **דאי אשמעינן הכא** [שאילו היה משמיע לנו רק כאן], **במעשר בהמה**, הייתי אומר: **בהא קאמר** [בזו אמר] ר' יוחנן שאין מניחים שכל אחד זכה בטלאים שלו, משום שמעשר בהמה הוקש לבכור, שנאמר: "בכור בניך תתן לי כן תעשה לשורך לצאנך" (שמות כב, כח), ואם הריהו דומיא [בדומה] לבכור בנך, יש לומר: מה בכור בנך — בכור לך, שהוא בודאי שלך, ולא קנוי מאחר, אף מעשר שורך וצאנך — בכור לך, ושלא יהיה בו שום צד של קנין. אבל שדה הייתי אומר שדוקא מכר הוא דאמר רחמנא ליהדר [שאמר התורה שיחזור] **ביובל**, אבל ירושה שחלקו האחים ומתנה לא חוזרות. ולכן הוצרך להשמיענו שגם חלוקת ירושה דומה למכר, וחוזרת. **ואי אשמעינן** [ואם היה משמיע לנו] רק בשדה שחלקו האחים, שהיא חוזרת **ביובל**, הייתי אומר שהיא מסופק האם חלוקה נחשבת למיקח, ולכן פסק **לחומרא** [להחמיר] שיחזירו, כדין לקוחות. אבל לענין מעשר בהמה, אם נדון אותם כלקוחות — הריהם פטורים מן המעשר, ובה יש לומר שהוא מחמיר, ואינו נותן להם דין לקוחות. **אי נמי** [או גם כן] הייתי אומר כי דוקא לגבי שדה מחזירים זה לזה כדין לקוחות, שהרי **ביובל** צריכות השדות לחזור לכפי שהיו בתחילה, אבל **הכא** [כאן], בחלוקת בהמות משותפות, שאין צורך בהחזרת המצב לקדמותו — אימא [אמר] שלא היה רואה אותם כלקוחות, אלא פוסק ש"יש ברירה", ומחייבם לעשר, על כן **צריכא** [צריך] היה לומר דבריו גם כזה וגם כזה. **מיתיבי** [מקשים] על הסוברים ש"יש ברירה" ממה ששינו: וכן השותפין שחלקו, אחד נטל עשרה טלאים ואחד נטל תשעה טלאים וכלב — העשרה שכנגד הכלב אסורין בהקרבה על המזבח, מפני שהן נחשבים ל"מחיר כלב" (דברים כג, יט), שהרי ניתנו תמורתו, ואילו התשעה שעם הכלב — מותרים. **ואם אמרת** [אתה אומר] כי "יש ברירה" — ליכרוור חד מינייהו **לבהדי** [שיבחר אחד מהם כנגד] **הכלב, ולשקול** [ויטול אותם] שהרי נתברר שהוא מחיר הכלב, והנך **לישתרו** [ואלה הנשארם יותרו למזבח]! **אמר רב אשי**: אי דשוו כולהו **להדדי** [אם במקרה ששווים כולם זה לזה] במחירם, וגם הכלב שווה כטלה — **הכי נמי** [כך גם כן] אפשר לעשות. **ואולם הכא במאי עסקינן** [כאן במה אנו עוסקים] — במקרה דלא שוו כולהו **להדדי** [שאין שווים כולם זה לזה], ושווי האי כלבא חד [ושווה כלב זה כאחד] ומשהו מן הטלאים שכנגדו, והאי [ואותו] משהו העודף על שווי טלה אחד משיך ואתי בכולהו [נמשך ונא בכולם]. בכל אלו שכנגדו, ולכן אי אפשר ליחד טלה אחד כנגד הכלב, ולומר שהבורר שהוא האסור.

ואזדא רבי יוחנן לטעמיה, ***דאמר רבי אסי אמר רבי יוחנן**: הַאֲחִין שֶׁחָלְקוּ — לְקוּחוֹת הֵן, וּמְחִזְרִין זֶה לְזֶה בְּיוֹבֵל. וְצָרִיכִי, דְּאֵי אֲשַׁמְעִין הָכָא — בְּהָא קְאָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, דְּהוֹמְיָא דְבַנְךָ, מַה בְּנֶךָ — בְּבָרוּר לָךְ, אַף שוֹרְךָ וְצֹאנְךָ — בְּבָרוּר לָךְ; אֲבָל שְׂדֵה — גִּמְכָר הוּא דְּאָמַר רַחֲמָנָא לִיהֲדַר בְּיוֹבֵל, יְרוּשָׁה וּמִתְנָה לָא! וְאֵי אֲשַׁמְעִין שְׂדֵה — לְחוּמְרָא, אֵי נָמִי — לְכַתְחִלָּה, אֲבָל הָכָא — אֵימָא לָא, צָרִיכָא. מִיתִיבִי: יוֹכֵן הַשּׁוֹתְפִין שֶׁחָלְקוּ, אֶחָד נִטַּל עֶשְׂרֵה וְאֶחָד נִטַּל תְּשֻׁעָה וְכָלֵב, שֶׁכְּנֶגֶד הַפְּלֵב — אָסוּרִין, שְׁעֵם הַפְּלֵב — מוֹתְרִים; וְאִם אָמַרְתָּ יֵשׁ בְּרִירָה — לִיבְרוּר חַד מִיַּיְהוּדֵיהוּ לְבִהְדִּי פְּלֵב וְלִשְׁקוּל, וְהֵנָּה לִישְׁתְּרוּ! אָמַר רַב אֲשִׁי: אֵי דְשׁוּוּ כּוּלְהוּ לְהִדְדִּי — הֵכִי נָמִי; הָכָא בְּמַאי עֲסָקִין — דְּלָא שׁוּוּ כּוּלְהוּ לְהִדְדִּי, וְשׁוּי הָאֵי פְּלֵבָא חַד וּמִשְׁהוּ, וְהָאֵי מִשְׁהוּ — מְשִׁיךְ וְאֵתִי בְּכּוּלְהוּ.

א משנה הפל נכנסין לדיר להתעשר, חוץ מן פלאים, וטרפה, ויוצא דופן, ומחוסר זמן, והיתום. ואיזהו יתום — כל שמתה אמה, שנשחטה ואחר כך ילדה. רבי יהושע אומר: אפילו נשחטה אמה והשלח קיים — אין זה יתום. **ב גמרא** מנא הני מילי? דתנו רבנן: "שור או פֶּשֶׁב" — פֶּרֶט לְכִלְאִים, "או יעז" — פֶּרֶט לְנַדְמָה, "כי יולד" — פֶּרֶט לְיוֹצֵא דוֹפֵן, "והיה שבעת ימים" — פֶּרֶט לְמַחוּסַר זְמָן,

ואזדא רבי יוחנן לטעמיה — לאין צרייה. וצריכי — הן תרמי דרבי יוחנן. בהא אמר רבי יוחנן — לאין צרייה ופטורין, משום דמעשר צמחה איתקש לנך, כדמיז (שמות כג): "זכור בניך תתן לי כן תעשה" וגו'. בברור לך — שגולד נרשוק. ואי אשמעינן שדה — הוה אמיינא: צהיא קאמר רבי יוחנן, משום דלחומרא אויל משום ספיקא. אכל הכא, דלקולא הוה דמיפטור ממעשר. אי נמי לכתמלה — דלגבי יובל צעינן שמהא חוזרת קרקע לתחלה שהיתה צימד, אכל גבי מעשר — ליכא למימר הכי. וכן השותפין — צמסכת תמורה צפיק כל האסורין [ל, א]. אחד נטל עשרה טלאים ואחד תשעה טלאים וכלב — עמיה. אותן עשרה הטלאים שכנגד הכלב — אסורין למזבח, דאחד מהן היה חילופו של כלב והיה "מחיר כלב", ולא ידעין הי מהו. שעם הכלב — התשעה שעם הכלב — לית צהו אסורא. אי דשוו כולהו להדדי — שכל כנגד שצאותן תשעה יש לו צמר צאותן העשרה ששזה כמותו, ונמלא שהעשירי כנגד הכלב — הכי נמי דיש צרייה, ונטול אחד צמחיר כלב ואוכלו, והשאר מותרין לגבוה. הכא במאי עסקינן — דכולהו אסורי — כגון דלא שוו אהדדי. שמשעה כצעים שמתן עשרה שוין יותר מתשעה שעם אותו הכלב, והכלב שזה את העשירי ואותו משעו ששוין אותן משעה שכנגדן יותר מתשעה שעמו. דהשתא הוה מחיר כלב הוה כלל התשעה שכנגדו כלל חד פורמא, והעשירי כנגדו. והמורה גריס: כגון דשוו כל חד וחד ארבעה זוזי ופלגי חומשא, ולכלל חמשא זוזי, דההוא זוזא שייך ואתי צולהו. ופירושא הכי: דשוו כל חד וחד מאותן עשרה שכנגד הכלב ארבעה זוזי ופלגי חומשא דזוזא, נמלא שלל העשרה שוין ארבעים וחד זוזי, שעשרה חלאי חומשין עושין חמשה חומשין, דהיינו זוזא. והכלב שזה חמשה זוזים — נמלא שמשעה שעמו אינן אלא חמישים [שלשים] וששה זוז ואיתו חמשא — הכי ארבעין וחד. השתא לא שוו אותם שעם הכלב אלא ארבעה זוזי כל חד, ואותן שכנגדו שוו כל חד ארבעה זוזי ופלגא חומשא דזוזא — נמלא שהכלב משוה את כולם, וכלל אותן שכנגדו שייך חילוף הכלב, אותו חמי שכל אחד שזה יותר ארבעה זוזי, מחילוף שכנגד אותו זוז שהכלב שזה יותר מארבע.

משנה כל שמתה אמו — צשעת לידה. וכל טעמא דמתנימין מפרש צנמלא. והשלח קיים — והעור קיים. אין זה יתום — צנמלא מפרש טעמא. **גמרא** שור או כשב — גבי שאר כל הקדשים כתיב. נדמה — שאמו רחל והוא דומה לעז. כלאים — מן המישי והרחל בא.

תוספות

חוץ מן הכלאים כו' — הוה מצי נמי למיתני נדמה, דהא מפרש טעמא בגמרא — משום דילפינן "יתחת" "יתחת" מקדשים. אבל בכל מקום דחשיב (טרפה) [כלאים] רגיל לדלג נדמה כאילו הוא בכלל כלאים, משום דממי ליה קצת.

א משנה הכל, כל בהמות, נכנסין לדיר להתעשר, חוץ מן כלאים, כגון הנוול מתייש וכבשה, וטרפה, ויוצא דופן, שחתכו את דופן אמו והוציאנה, ומחוסר זמן, כלומר, פחות מכן שבוע שעדיין אסור בהקרבה, והיתום. ואיזהו יתום? כל שמתה אמה או שנשחטה בשעת הלידה ואחר כך ילדה, כלומר, נגמרה הלידה. ר' יהושע אומר: אפילו כבר נשחטה אמה והשלח העור של האם קיים בשעת הלידה — אין זה יתום. ומבררים: מנא הני מילי [מנין הדברים הללו], שאלו ששינו במשנה פסולים למעשר? דתנו רבנן [ששנו חכמים]: נאמר לגבי דיני קרבנות בכלל: "שור או כשב או עז כי יולד והיה שבעת ימים תחת אמו ומיום השמיני והלאה ירצה לקרבן" וגו' (ויקרא כב, כז). ומלשון הכתוב "שור או כשב" למדו חכמים שיהיה שור או כשב מוגדר וברור לעצמו — פרט לכלאים שנוולד משני מינים, שאינו ראוי להקרבה. "או עז", שיהיה עז גמורה — פרט לנדמה, שהוא דומה לעז, אלא שאמו רחל. "כי יולד" — פרט ליוצא דופן, שאין זו לידה. "והיה שבעת ימים" — פרט למחוסר זמן, כלומר, קודם שעברו עליו שבעה ימים.

עיונים

בברור לך חייב מעשר בבהמה הוא רק בבהמה שהבעלות עליה מבוררת ומוגדרת. אך רש"י פירש "בברור לך" — שנוול ברשותך, וכונת הדברים היא שללא דברי ר' יוחנן (שאחים שחלקו לקוחות) יכולים היינו לסבור שגם ירושה (כמו מיקח ומתנה) פוטרת ממעשר בהמה, וגם אם יש רק יורש אחד — בהמות הירושה יהיו פטורות. (ראה חו"א שכתב כן למסקנה בדעת הרמב"ם). **אי נמו לכתחילה** רש"י (גיטין כה, א ד"ה אי נמי) מסביר: כתחילת נחלת הארץ, שהיתה בלא חלוקה, אלא לאיש אחד. והרשב"א (שם) מבין את דבריו שהכוונה היא שמחזירים את הארץ למצב שהיתה בו כאשר נחל אותה אברהם אבינו, שלו בלבד ניתנה הארץ. אבל הרשב"א עצמו סבור שהכוונה היא שמחזירים את המצב לתחילתו, כפי שנחלק לשבטים. לפי שרק אותה חלוקה שהיתה באורים ותומים וגורל היא החלוקה המבוררת, וכל חלוקה אחרת אינה אלא הסכם בין היורשים, וכעין הסכם אחר של מיקח וממכר. **ליברור חד מינייהו לבהדי כלב** וכן למסקנה, אם שווי הכלב כשווי כבשים — יכול לברור אחד מהכבשים, והשאר מותרים למזבח. והקשו תוספות (תמורה ל, א ד"ה ואיך): לפי זה, בכל תערובת איסור והיתר — יטול אחד מהתערובת ויאמר שזהו האיסור! ותירצו כי בכל איסור שהבורר תחילה ואחר כך התערב — אין סומכים על דין ברירה, אבל כאן במחיר כלב, הרי קודם שהתערב — לא היה האיסור מבורר, ועל כך סומכים. ובתוספות בסוגיה (ט, ב ד"ה לברור) תירצו שכאן האיסור תלוי בדעתו, שהרי הוא הקובע איזה מהכבשים יהיה מחיר הכלב, ומה שהוא בוחר עכשיו מברר שלכך היתה דעתו, ואילו בשאר תערובות — האיסור אינו תלוי בדעתו. **ושווי האי כלבא חד ומשהו והאי משהו משיך וכו'** רש"י (ד"ה הכא) פירש שתשעה מן הטלאים שכנגד הכלב שווים יותר מן התשעה שעם הכלב, והכלב שווה בערכו לטלה העשירי ולתוספת של שאר תשעת הטלאים שכנגדו. ועוד הביא פירוש שני (שהיה בגרסת הגמרא של רבו של רש"י, וברשי' לתמורה ל, א הובא כ"פירוש ירושלמי") שכל אחד מעשרת הטלאים שכנגד הכלב שווה יותר מכל אחד מתשעת הטלאים שלקח בעל הכלב, והכלב עצמו משלים את היתרה. וראה ב"אורח ההלכה". **שור או כשב פרט לכלאים** שהרי הכתוב אינו אומר "שור וכשב", אלא "אור" המפריד בין מין

ומתוך כך העירו האחרונים שהמונח "כלאים" כאן אינו שווה למונח זה לענין איסור כלאים, שנסאר להרביע שני מינים זה על זה או לחרוש בהם יחדיו (ואין איסור ההקרבה נובע מכך שזו מצוה הבאה בעבירה). אלא אפילו תיש ורחל (רש"י ד"ה כלאים) שבהלכות כלאים הם מוגדרים מין אחד — הולד שלהם אסור בהקרבה, כי אינו ברור האם הוא תיש או כשב (חידושי ר' אליהו גוטמבר ובכור דל על המשנה בראש הפרק). ועל פי הדברים הללו מובן כי גם "נדמה" פסול למזבח (וראה תוס').

אורה ההלכה
האחין שחלקו וכו' האחים שחלקו בירושת אביהם נחשבים כלקוחות. ולכן הריהם מחזירים זה לזה חלקו ביובל, ולא תיבטל חלוקתם מכמות שהיתה (שאין החלוקה בטלה. אלא שמחילופים ביניהם החלקים. כ"ס מהרי"י קורקוס). כ"ר יוחנן. (רמב"ם ספר זרעים הלכות שמיטה ויובל פ"א ד"ב).
ומתנה הנותן שדהו מתנה לאחר — הריהו חזרת לו ביובל. כחכמים. (רמב"ם שם ה"ט).
השותפין שחלקו... ואחד נטל תשעה וכלב שני שותפים שחלקו, זה נטל בחלקו עשרה טלאים וזה נטל בחלקו תשעה וכלב — התשעה שעם הכלב מותרים למזבח. אבל העשרה שכנגדו, אם יש אחד מהם שדמיו כדמי הכלב, או יותר מדמי הכלב — מוציא את המעשר, והוא יהיה מחיר הכלב, והשאר מותרים למזבח. ואם כל אחד ואחד מהם דמיו פחותים מדמי הכלב, הרי העשרה כולם אסורים. כמשנה במסכת תמורה ל, א. וכגמרא. (רמב"ם ספר עבודה הלכות איסורי מובה פ"ד ה"ז).
הכל נכנסין לדיר להתעשר חוץ מן כלאים וכו' כל בהמות נכנסות לדיר כדי להתעשר, בין תמימות בין בעלות מום, וכל איסורי מובה. חוץ מן הכלאים, והטרפה, ויוצא דופן, ומחוסר זמן, שכל אלו פטורים מן המעשר. וכן היתום שמתה אמו או נשחטה עם לידתו — אינו מתעשר. כמשנה. וכתב הרמב"ם שדברים אלו מפי השמועה הם. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"ג ה"ד. שם פ"ו ה"ד).

מסורת הש"ס

א. משנה נדה מ,א. ע"ז כגב. בכורות ז,ב. נדה כ,א. תוי"כ ויקרא יב, ב. ב. ראה ע"ז כגב. חולין נא,ב. נדה מ,א. ג. בכורות נ,א (ושם סומנו מקבילות). ד. שקלים פ"ג מ"א. תוספתא בכורות פ"ז ט (בקיבור ושינויים).

גרסות

ישמעאל בן סתריאל בכת"י: ישמעאל בן סתוראל ויש בכת"י: שמעון בן סתריאל ויש: ישמעאל בן סתריאל.

ומלבישין את החי ברוב כת"י: ומלבישין את החיה וראה ברש"י.

חזירין שבמקומנו... המסס שלו בכת"י ועוד: חזירים שבמקומינו יש להן ששים ריבוא עליו, יתושין שבמקומינו יש להן ששים ריבוא עליו בבית המסס שלו ויש בכת"י ועוד: חזירים שבמקומינו יש להן ששים ריבוא קלפי עליו, יתוש שבמקומינו יש להן ששים ריבוא קלפים בבית המסס שלו ובש"מ יתוש.

טעמא של משנתנו בכת"י: טעמא של משנתנו. יוכני יש בכת"י: יוכנית. וטבעה ששים כרכים יש בכת"י: וטיבעה. ושברה בכת"י: ושיברה. מוזרתא יש בכת"י: מוזרת. שלש גרנות יש בכת"י: שלש רגלים. בפרסו במקבילה: בפרוס.

העולם

בר יוכני
אף שאין אנו יכולים לזהות בוודאות עוף זה, מכל מקום בזמן חכמי התלמוד עוד חיו באי מדגסקר (ושם אף במקומות אחרים) הענקיים aepyornis שביצו היו גדולות פי כמה מביצי בתייגה ושמעם הגיע בוודאי למרחקים.

סבר לה [סבור הוא] כשיטת ר' שמעון, שאמר: יוצא דופן ולד מעליא [מעולה, גמור] הוא באדם, לטמא את אמו טומאת לידה, וכן בבהמה — לענין קדשים, וממילא חייב במעשר בגזירה שווה מקדשים. ושלא כדעת ר' יוחנן, שאמר שר' שמעון מודה ביוצא דופן שאינו ראוי לקדשים, וממילא גם אינו מתעשר. במחוסר זמן סבר לה [סבור הוא] התנא הראשון בברייתא, כדעת ר' שמעון בן יהודה, שמחייבו במעשר. ומה שאינו פוסל יתום — הרי זה כגון שהשלה, עור אמו, קיים. ור' יהושע לטעמיה [לטעמו, לשיטתו] שאמר במשנתנו: אפילו שחט את אמו והשלה קיים בשעה שנולד — אין זה יתום. ובענין זה מסופר, העיד ר' ישמעאל בן סתריאל מהמקום ערקת לבינה לפני רבי: במקומנו מפשיטין את הבהמה שמתה בלידתה ומלבישין בעורה את הולד החי כדי לשמור עליו. אמר רבי: נתגלה טעמא [הטעם] של משנתנו, השלח שהוזכר במשנה, שאותו שלח מהווה תחליף לאמו. ועוד העיד ר' ישמעאל בן סתריאל: חזירין מיני חזרת (חסה) שבמקומנו יש להם ששים רבוא קלפים (עלים) בבית המסס (בקיבה) שלו. ועוד העיד: פעם אחת נפל ארז אחד שבמקומנו, ועברו שש עשרה קרונות על חודו של גבו כאחת, זה בצד זה. פעם אחת נפלה ביצת בר יוכני, שהוא עוף ענק,

סָבַר לָהּ לְרֵבִי שְׁמַעוֹן, דְּאָמַר: *יוצא דופן — וְלָד מְעַלְיָא הוּא, וְדָלָא כְּרָבִי יוֹחָנָן; בְּמַחוּסָר זְמַן סָבַר לָהּ כְּרָבִי שְׁמַעוֹן בֶּן יְהוּדָה; יְתוֹם — פְּגוֹן שֶׁהִשְׁלַח קָיִים. וְרָבִי יְהוֹשֻׁעַ לְטַעְמִיהּ, דְּאָמַר: אֲפִילוּ שְׁחַט אֶת אָמוֹ וְהִשְׁלַח קָיִים — אֵינן זֶה יְתוֹם. הָעֵיד רַבִּי יִשְׁמַעְאֵל בֶּן סְתָרְיָאֵל מֵעַרְקַת לְבִינָה לְפָנֵי רַבִּי: בְּמַקוֹמָנוּ מִפְּשִׁיטִין אֶת הַבְּהֵמָה וּמְלַבִּישִׁין אֶת הַחַי. אָמַר רַבִּי: נִתְגַּלָּה טַעְמָא שְׁל מְשַׁנְתֵּינוּ. חִזְרִין שְׁבַמְקוֹמָנוּ יֵשׁ לָהֶם שְׁשִׁים רַבּוּא קְלָפִים בְּבֵית הַמָּסָס שְׁלוֹ. פֶּעַם אַחַת נָפַל אֲרֹז אֶחָד שְׁבַמְקוֹמָנוּ, וְעָבְרוּ שֵׁשׁ עֶשְׂרֵה קְרוֹנוֹת עַל חוּדוֹ אַחַת. פֶּעַם אַחַת נָפְלָה בֵּיצַת בַּר יוֹכְנִי, וְטַבְעָה שְׁשִׁים כְּרָכִים, וְשִׁבְרָה שְׁלֹשׁ מְאוֹת אֲרָזִים. וּמִי שְׁדִיאָ לִיָּהּ? וְהָא פְתִיב: "כִּנְף רְגָלִים וְעַלְסָה!"

א משנה שלש גרנות למעשר בהמה: בפרס הפסח, ובפרס העצרת, וטבעה ששים כרכים במה שנשפך ממנה, ושברה שלש מאות ארזים. ושואלים: ומי שדיא ליה [והאם היא זורקת אותה] את ביצתה? והא כתיב [והרי נאמר]: "כנף רגלים נעלסה כי תעזוב לארץ ביציה" (איוב לט, יג—יד), ולפי חכמים מדובר על בר יוכני, המניח בנחת את ביצתו על הארץ! אמר רב אשי: ההוא מוזרתא הואי [אותה ביצה, ביצה מוזרת, לא מופרית היתה], ומכיוון שלא יצא ממנה אפרוח השליכה אותה.

א משנה שלש גרנות למעשר בהמה, כלומר, שלוש פעמים בשנה צריך לאסוף את הבהמות שנולדו בין פעם לפעם כדי לעשרן: בפרס הפסח (סמוך לפסח), ובפרס העצרת, ולא מעשר. אלז קודם לכן — מותר, דמנא עולם הוא לעשר בהמותיו. דהעשרי קודם מאחר שקרא עליו שם, אלז הרשות צידו לאוכלו ולא מעשר. אלז צהני שלשה זמנים הנרכוים חכמים שלא יאכלו לכתחלה ולא מעשר. ומאי טעמא נקט לשון "גרנות". פרוס — מפרש בגמרא כמה הוא. וטעמא דכל הני תנאי מפרש בגמרא.

בר יוכני
אף שאין אנו יכולים לזהות בוודאות עוף זה, מכל מקום בזמן חכמי התלמוד עוד חיו באי מדגסקר (ושם אף במקומות אחרים) הענקיים aepyornis שביצו היו גדולות פי כמה מביצי בתייגה ושמעם הגיע בוודאי למרחקים.

ולד מעליא הוא — נמסכת נדה בפרק יואל דופן (מ,א) קאמר רבי שמעון דהרי זה כילוד ואמו טומאה לידה, וריש לקיש מפרש טעמא בגמרא: "תלד" — לרצות יואל דופן. והכי נמי אמרינן: "כי יולד" — לרצות יואל דופן. ודלא כרבי יוחנן — דאמר הסם צהוא פירקא (נדה מ,א) דמודה רבי שמעון לענין קדשים שאינו קדוש, דגמר "לידה" "לידה" מזכור דעני רחס. כרבי שמעון — דאמר: דנכנס לדיר להטעשה, וכדפרשין למילתיה לעיל בפרק "הלוקח צהמה מן הגוי" (כא,ג). והשלה — והעור קיים כשיאל הולד לחוץ. בן סתריאל מערקת לבינה — מקוס. את המתה — כשמקשה מחמת הולד, מפשיטין עור האם שהיא מתה ומלבישין אותו לולד שהוא חי, ומתקיים מפני דבר זה ששופין לו. את החיה — וזו הולד. נתגלה טעמא של משנתנו — דולאי משום הכי קאמר רבי יהושע: אם נולד כל זמן (שהעור) שהשלת קיים — אינו יתום. דכיון דהעור מהנה לולד — דומה כמי שאמו קיימת. ועוד העיד דבר זה: חזירין שבמקומנו — לשון חזרת, ירק שלועים *לטוג"א. בבית המסס — היינו אותן עלין קטנים, כמו הצפר עמנו שיש צאטו המסס של צהמה, שקרין **צינטול"א. ועוד העיד דבר זה: פעם אחת כו' על חודו — על לידו, צרוצו, שהוא עז כל כך שעברו עליו שש עשרה קרנות זו בצד זו. על חודו, כלומר, צרוצו של אלן. בר יוכני — עוף הוא, כדלמינן

זכמה דוכמי: ואימא כציעא דבר יוכני. טבעה — ממה שצמחה. והכתיב כנף רגלים נעלסה — ומתפרש הכי בלשון נטריון: נושא עולה ונחטא. שק אמר הקדוש צרוץ הוא: וכי צראת(י) כנפים משצמות לאומו עוף צר יוכני, שיש לה כח כל כך שנושאה צינה גדולה כוחה ומגביה למעלה ומורידה בנחת צקינה? אלמא דלא שדיא ליה. נחטא — לשון ירידה, וצבירו נמסכת מענית (יט"א): בן המתחטא לפני אציו. מוזרתא הואי = בלעז **טורני"ך, שלא היתה ראויה לאפרוח, לכך השליכה.

משנה שלש גרנות למעשר בהמה — כלומר, בשלשה פרקים בשנה היו זמן מעשר צהמה, שהצמחות שילדו לו בין פרק לפרק — צריך לו לעשר כשיגיע הפרק. דמשיגיע הפרק לא יאכל מהן לכתחלה, מדבנן, דהעשרי קודם מאחר שקרא עליו שם, אלז הרשות צידו לאוכלו ולא מעשר. אלז צהני שלשה זמנים הנרכוים חכמים שלא יאכלו לכתחלה ולא מעשר. ומאי טעמא נקט לשון "גרנות". פרוס — מפרש בגמרא כמה הוא. וטעמא דכל הני תנאי מפרש בגמרא.

רש"י כתי

במקומינו — כשהצמחה מתה מחמת לידה, מפשיטין אותה ומלבישין אותה צעורה. את החיה — הולד כדי שיתחמם, ומעלה כאלו היתה אמו חיה. נתגלה טעמא של משנתנו — דולאי משום הכי אמר רבי יהושע: אם השלת קיים אין זה יתום. ועוד העיד חזירין שבמקומינו — לייטוג"א, כמו: חזרת מהפך מאלז. קליפי עלים — קליפה של עלים. בית המסס — נפי"ץ בלעז, שכולו עשוי קליפות קליפות. על חודו — זו אלז זו, עזיו על עזיו, כעין שפל, שהיה עזיו חד ועגול. וכל שקן אם היה משופה נסוק נטר, היה עדיין רחב יותר. בר יוכני = נטבעו ששים כרכים — נחלצון וחלמון שלה. ומי שדייא ליה — לציאתו לאיצור. והא כתיב כנף רגלים נעלסה — ודכשינן "נעלסה" נטריון נמסכת נמסכת בפרק רבי ישמעאל (סו,ג): נושא עולה ומחטא. מחטא לשון ירידה. ההיא — שהצמחה נפלה — מוזרת הואי, שאין אפרוח גדל צה והשליכתו מדעתה.

משנה

שלש גרנות למעשר — שלש פעמים בשנה הבהמות מתעשרות. ובגמרא מפרש טעמא. פרוס הפסח — בגמרא מפרש: חמשה עשר יום קודם הפסח, דהיינו יום אחרון של אלול.

תוספות

בפרוס הפסח — מפרש בגמרא: חמשה עשר יום. ד"פרוס" — לשון פרוסה, פלגא דשלושים יום שדורשין בהלכות הפסח קודם הפסח. וכן עזאי דאמר

של המציאות הגשמית, ורוחב ששה עשר קרונות מבטא את הרוחב המרבי שלה (כפי שמצאנו שרשות הרבים היא ברוחב שש עשרה אמה לכל הפחות), ולדעתו המשל מבטא כשלון (נפילה) של העולם הממשי ברוחבו ובגובהו. והמהרש"א פירש על דרך המשל, שארו הוא משל למשה רבינו, שעל חודו (= חידודו ופלוטו בתורה) נבנתה מסורת התורה לדורות שאחריו, כקרונות עוברים זה אחר זה.

נפלה ביצת בר יוכני לדעת המהר"ל דברי האגדה הללו קשורים הם עם הקדומים — שבר יוכני, עוף ענק, מבטא את השמים, את העולם שמעבר לממשות החומרית, המטביע וגובר על עולם החומר. ואילו המהרש"א פירש לדרכו, שמדובר כאן על שבירת הלוחות על ידי משה רבינו ("בר יוכני") בעקבות חטא העגל, החטא אשר הביא חורבן על עם ישראל לאורך כל הדורות, ובכללם גדולי תורה ("ארוים").

ומי שדיא ליה והא כתיב כנף רגלים נעלסה רש"י פירש שקשיית הגמרא נובעת ממלת "נעלסה", הנדרשת במסכת מנחות (סו,ב) בנטריון: נושא את ביצתו, עולה לקינו, נתחטא — כלומר, מוריד בנחת את ביצתו, כפי שנאמר בהמשך הכתוב: "כי תעזוב לארץ ביציה, ועל עפר תחמם".

ר' ישמעאל בן סתריאל חכם זה לא מוכר לנו ממקום אחר, לא בדורו של רבי ולא בדור אחר, וגם לא מצאנו בדברי חכמים מקום הקרוי "ערקת ליבנה". וכבר העיר המהר"ל (בחידיושי אגדות) שהשם "בן סתריאל" בא לומר שמדובר כאן בדברים שהם מסתרי א"ל, ואין להבין דברים אלו כפשוטם, כדבר מוחש וגשמי, אלא הם דברי חכמה, המבטאים דברים הקשורים במהות המציאות שלנו ("מקומנו"). והמהרש"א כתב שגם כי יש להאמין שכל הדברים כפשוטם, מכל מקום בודאי לא הובאו כאן אלא כרמו לדברים הנוגעים למקומנו — לעם ישראל.

חזירין שבמקומנו יש להן ששים ריבוא קלפים בבית המסס שלו — ההמסס הוא חלק מקיבת מעלי הגרה, שדפנותיו הפנימיים עשויים דפים דפים ("קלפים"). ואין הראשונים מפרשים כאן "חזירין" כמתייחס לבעל החיים הקרוי כן, שיש לו בית המסס, כנראה מפני שעמדה לפנייה הגרסה המובאת ברוב כתבי היד (ובעין יעקב): "חזירין (מיני חזרת, חסה) שבמקומינו יש להן ששים ריבוא קלפי עליו, יתוש שבמקומינו יש להן ששים ריבוא קלפים בבית המסס שלו". על כל פנים, בין שמדובר על חזרת ובין שמדובר על יתוש — יש להבין "בית המסס" במשמעות מושאלת, שהרי אין להם המסס (ראה מהרש"א).

שישים ריבוא המספר שש החוזר בדברי האגדה הללו בכפולות של עשרות או אלפים, נדרש על ידי המהר"ל (גבורות ה' פרק יב וחידיושי אגדות) כמהותה של המציאות הגשמית, שאמנם מכילה פורים רבים אך מהווה יחידה אחת, כמו ששת צדדי הממשות של המציאות (ארבע רוחות השמים, מעלה, מטה) אשר על אף ריבויים מוגדרים הם כשלמות וכיחידה אחת. ולדעתו נראה כי כל המשלים האמורים כאן קשורים זה בזה, ויש בהם ביטוי לריבוי ולגודל של המציאות הגשמית. ואילו המהרש"א פירש את שישים ריבוא הוא ביטוי לריבוי הדעות בעם ישראל, שהיו שקועים במצרים ממקום המיאוס (בית המסס), אך סופם שהגיעו למקום טהור, לקבלת התורה.

שש עשרה קרונות על חודו כלומר, על קצהו העליון של גזעו, השטח שעליו ניתן ללכת בלי ליפול לצד. אבל בעובי היה הגזע רחב הרבה יותר.

ובמשמעותם של דברים אלה, פירש המהר"ל שהארו הגבוה מבטא את הגובה המרבי

אורח ההלכה
שלש גרנות וכו' קבעו חכמים שלושה זמנים בשנה למעשר בהמה, ומשיגיע זמן אחד מהן אסור לבעליהן למכור או לשחוט מהבהמות עד שיעשר. ואם שחט — הרי זה מותר. ואילו הם השלושה זמנים: ביום חמישה עשר קודם הפסח (שהוא היום האחרון בחדש אדר), וביום חמישה עשר קודם עצרת (שהוא היום השלושים וחמישה לספירת העומר), וביום חמישה עשר קודם החג (שהוא היום האחרון בחדש אלול), וכל אחד מהזמנים הללו הוא "גורן" מעשר בהמה. ולמה קבעו את הגרנות דווקא בימים אלו? כדי שתהיינה הבהמות מצויות לעולי רגלים. שאף על פי שמותר למכור קודם שיעשר, היו אנשים מניחים למכור עד שיעשרו את בהמותיהם. כ"י עקיבא, וכדסבר ר' תנחום בריה דר' גימאי בגמרא. (רמב"ם ספר קרבנות הלכות בכורות פ"ז ה"ח).

